

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMENİN İŞLEVSELLİĞİNE ETKİ EDEN ÖNEMLİ BİR UYGULAMA TEKNİĞİ OLARAK GERİBİLDİRİM KULLANIMI¹

Ali GÖÇER²

Öz

Öğrenme sürecinin verimliliğini belirlemede başvurulacak en önemli unsur, süreci çepeçevre sarmalayan ölçme ve değerlendirme uygulamalarıdır. Ölçme ve değerlendirmenin planlama, biçimlendirme ve sürece yön verme, öğrenci ilgisini zinde tutma, sezdirme, çalışmaların yerindeliğini belirleme/belirtme, düzeltme, bilinçlendirme, öğrenme sürecinin amaçlar doğrultusunda ilerleyip ilerlemediğini ortaya koyma ve sonuç çıkarma gibi birçok uygulama biçimiyle işlevselliği bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirmenin bütün bu uygulama biçimlerinin hayata geçirilmesi hem eğitimde verimliliği artırmak için önemli zemin sunmakta hem de eğitim uygulamalarının verimliliği ve eğitsel değeri konusunda bilgi vermektedir. Bütün bu işlemlerinden dolayı öğrenme sürecinde ölçme değerlendirmenin süreç ve sonuç değerlendirme yöntem ve tekniklerini yerli yerince kullanmak gerekmektedir. Süreç ve sonuç değerlendirme yöntem ve araçları arasında geribildirim verme önemli bir işleve sahiptir. Bu çalışmada değerlendirmenin önemli bir boyutu veya bir uygulama biçimi olarak geribildirim işlevleri konu edinilmektedir. Bu çerçevede geribildirim işlevlerine yönelik genel bir görünüm vererek konuyla ilgili olarak bir farkındalık kazandırma amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada geribildirim tür ve işlevlerine yönelik olarak literatürdeki durumla ilgili genel bir görünüm verilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışma literatür taramasına dayalı bir derleme çalışması olup nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi anlayışıyla yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Geribildirim, Öğrenme Süreci, Ölçme ve Değerlendirme.

Use of Feedback an Important Application Technique that Contributes to the Functionality of Measurement and Evaluation in Turkish Education

Abstract

The most important element to be used in determining the efficiency of surround the learning process is the measurement and evaluation. There are many ways of functioning such as planning, shaping and directing the process, keeping the student interested, seizing, determining the place of the studies, correcting, raising awareness, showing whether the learning process has progressed in line with the goals and getting results. Imagining the application dimensions similar to those of measurement and evaluation gives information both provide an important ground for improving productivity in education and also provide an opportunity to learn about the effectiveness of educational practices and educational value. Because of all these functions is necessary to use it locally the process and outcome evaluation methods and tools of measurement evaluation in the learning process. Giving feedback between process and outcome evaluation methods and tools has an important role. In this study is the subject an important dimension of the evaluation or functions of feedback as an application format. In this framework is aimed to provide a general view of the functions of the feedback as an important form of application of measurement and evaluation in the context of the work. For this purpose tried to be given a general view of the situation of the type and function of the feedback in the work. In this respect, the study is a compilation study based on literature review and it was carried out by qualitative research methods.

Keywords: Turkish Education, Feedback, Learning Process, Measurement and Evaluation.

- 1 Bu çalışma, 27-29 Eylül 2018 tarihlerinde Üsküp'te düzenlenen Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildiri temel alınarak oluşturulmuştur.
- 2 Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Kayseri. Mail: gocer.ali@gmail.com

Giriş

Eğitim ve öğrenme, hangi sınıf düzeyinde olursa olsun hedef kitlenin bulunduğu gelişim seviyesinden o sınıf düzeyi için belirlenen hedeflere ulaş-tırma çabalarıdır. Bu kapsamda öğrenme ortamlarındaki uygulamalar iç içe birçok etkinliği gerektirmektedir. Gerçekleştirilen etkinliklerin verimliliği, belli bir plan dâhilinde ve sistemli bir şekilde yürütülmesine bağlıdır. Etkinliklerin planlanarak düzenli bir şekilde ilerletilmesinde ölçme ve değerlendirme projeksi-yon işlevi görmektedir. Bu işlev kapsamında ölçme ve değerlendirme, planlama, biçimlendirme ve sürece yön verme, değer biçme ve kanaat oluşturma gibi iç içe birçok uygulama çalışmasını içermektedir. Görülüyor ki ölçme ve değerlendirme, eğitim süreçlerinin planlanması, dinamik bir şekilde ilerlemesi ve öğrenmenin he-defler doğrultusunda gerçekleşmesi için en temel unsurdur.

Öğrenme etkinliklerine katılan öğrenciler, çalışmalardaki katılımlarının ye-rindeliği konusunda durumlarının nasıl olduğunu bilmek, daha iyi bir perfor-mans göstererek hedeflenen gelişimi sağlayabilmek için öğretmenlerinden dön-üt almak isterler. Bu beklenti, öğrencilerin öğrenme sürecinin seyri içerisinde ne şekilde bir yol izleyeceklerini belirlemeleri için de yerine getirilmesi gereken durumdur. Sally'ye (2016, s. 190) göre, performans hakkında dönüt almak, öğren-meyi geliştirmek için bir stratejidir.

Eğitim alanında yapılan ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğrencinin belli konular kapsamında öğretimde hedeflenen düşünme becerilerini ne ölçüde kazandığına dair bilgi sağlayabildiği oranda anlamlı olacaktır. Okullarda sınıf içi ve okul çapında yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmalarının temel amacı, öğ-rencinin çeşitli dersler kapsamında öğrenmelerinin durumu ve gelişimi hakkında 'anamlı' geri bildirim elde edebilmektir (Arıkan, 2012, s. 390).

Öğretmenin değerlendirme sonrası öğrencinin performansı ile ilgili öğrenciye verdiği bilgiye geribildirim adı verilir. Geribildirim; öğrenciler bilgilerini, düşün-me yollarını, becerilerini ve performanslarını sergiledikten sonra öğrencilerle ne tür bir etkileşime girileceği ve bu etkileşimin içeriğinin ve tarzının ne olacağı ko-nusunda bilgi sahibi olmak öğretmenlerin değerlendirme sonrasında topladıkları bilgileri kullanmalarının en önemli yollarından biridir (McMillan, 2015, s. 160).

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada geribildirim verme konusunda literatürde yer alan temel ku-ramsal bilgilerin genel bir görünüm vermek ve Türkçe eğitiminde ölçme ve de-ğerlendirmenin işlevselliğine katkı sağlayan önemli bir uygulama tekniği olarak geribildirim kullanımına yönelik uygulayıcılara farkındalık kazandırmak ama-çlanmıştır. Bu amaçla konu, geribildirim vermenin amacı, geribildirim türleri, de-ğerlendirme ve geribildirim ilişkisi gibi boyutlarda ele alınarak ölçme değerlendirmede geribildirim kullanmanın yarar ve işlevleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada değerlendirme'nin önemli bir boyutu veya bir uygulama biçimi olarak geribildirim işlevleri ele alınmaktadır. Konuyla ilgili farkındalık kazan-dırma amacıyla hareket edilen ve literatür taramasına dayalı olan bu çalışma, bir derleme ve durum belirleme çalışmasıdır.

Geribildirim

Dönüt de denilen geribildirim; yaptığı bir davranışın sonucu hakkında kişiye bilgi verme, hedefin gerçekleşme derecesine bakılarak, sistemin işleyip işlemedi-ğini, işleyen yanlarının neler olduğunu, bunların nasıl ve ne yolla giderileceğini belirlemek amacıyla yapılan tüm etkinliklerdir (Gömleksiz, 2014, s. 310).

Geribildirim (durum bildirmesi, dönüt), genel olarak bir kaynaktan çıkarak, davranışın düzene konmasında yararlı olan her türden geriye iletilen bilgidir. İstenilen ile elde edilen etkiler ya da beklenen amaçla elde edilen arasındaki ayrımları belli bir ölçü sınırını aşınca durum kaynağa bildirilerek düzeltme sağlanır. Eğitimde öğrenme ve öğretmedeki ilerlemelere ilişkin olarak türlü ölçme yöntemleri ile bilgi edinme anlamına gelir (Öncül, 2000, s. 496).

Geribildirim, karşılıklı iletişimin ayrılmaz bir parçasıdır. Geribildirim, söylediğimiz ve yaptığımız işlerle, bunların değerleri üzerindeki etkilerinin arasındaki bağıdır. Geribildirim, bir performans ya da beceri hakkında, o performansı ya da beceriyi onaylayıp gelişmesini sağlayacak bir harekete öncülük edecek bilgi (veya uygulama biçimi) olarak tanımlanmaktadır (Roland & Bee, 1997, s. 9).

Geribildirim Amacı ve Yararları

Roland & Bee (1997) geribildirim amac ve yararları konusunda şunları ifade etmektedir (s. 10):

- ❖ Geribildirim, öğrenme süreciyle doğrudan ilişkilidir. Esas olarak birine geribildirim verildiğinde onun öğrenmesine, yeni bilgi ve becerileri ya da performanslarını geliştirmeyi öğrenmesine yardımcı olur.
- ❖ Geribildirim, geribildirimi alanın kendisi ve işleri hakkında olumlu bir tavır alacak biçimde, daha önce üzerinde alışılmış standartları örnek vererek davranış ve performansları hakkında bilgi sağlar.
- ❖ Geribildirim, geribildirim alanları davranış ve performans standartlarına erişmek için kişisel bir plan yapmaya sevk eder.

Karaca (2011), geribildirim öğrenci başarısına etkisini inceleyen Hattice'nin (1987), 'Öğrenci başarısının en güçlü etkileyicisi geribildirimdir.' görüşünü aktardıktan sonra öğrencilere geribildirim vermenin sebeplerini şu şekilde sıralamaktadır (s. 1952):

- ❖ Etkili öğrenme (ve öğrenci başarısını tetikleme) için,
- ❖ Geribildirim, formal eğitim ortamlarının içinde ve ötesinde performans gelişiminde ve öğrenmede önemli bir rol oynadığı için,
- ❖ Belli bir konuda fikir üretmede ve gelişmeyi sağlamada öğrenme sürecinin önemli bir bileşeni olduğu ve akademik çevrelerce kabul edildiği için geribildirim vermek gereklidir.

Geribildirim Türleri

Schimmel (1998), öğretmenlerin süreçteki öğrenci etkililiğine yönelik olarak verilebilecekleri dönütleri 5 grupta tasnif etmiştir (akt. Şahin, 2015, s. 250):

- ❖ *Teyit edici dönüt*: Öğrenciye öğrenme sonuçları hakkında bilgi vermek için kullanılır.
- ❖ *Düzeltilici dönüt*: Öğrencinin öğrenme sonuçlarıyla birlikte doğru cevabın ne olduğunun da verilmesidir.
- ❖ *Açıklayıcı dönüt*: Öğrenciye öğrenme sonuçlarıyla ilgili bilgi verildiği gibi, yanlış cevabın neden yanlış olduğu; doğru cevabın neden doğru olduğunun açıklanmasıdır.
- ❖ *Teşhis edici dönüt*: Öğrencinin, yanlış cevabı düzeltmesi için neleri çalışması ve nasıl çalışması gerektiğine ilişkin bilgiyi kapsar.
- ❖ *Genişletici (eklemleyici) dönüt*: Öğrencinin var olan bilgisini genişletmesini sağlamaya dönüktür. Öğrencini sahip olduğu bilgi ve yeni bilgi arasındaki ilişkiler kurmaya ve öğrencinin sahip olduğu şemayı genişletmeye yardım eder.

McMillan (2015, öğrencilere verilecek geribildirimleri;

- ❖ hedef temelli geribildirim,
- ❖ destek temelli geribildirim,
- ❖ kişi temelli geribildirim olarak sıraladıktan sonra karmaşıklığına bağlı olarak geribildirim türlerini aşağıdaki tablodaki gibi vermiştir (s. 162-169):

Tablo 1. Karmaşıklığına bağlı olarak geribildirim türleri

Geribildirim Türü	Açıklaması	
Doğrulama (Öğrencilere cevabın doğruluğunun bilgisini verir.)	Doğru cevap	Ek bilgi vermeden sadece öğrenciye cevabının doğru ya da yanlış ifade edilir.
	Tekrar dene	Öğrencinin cevabının yanlış olduğu ifade edilir ve tekrar denemesi için fırsat verilir.
	Hataların işaretlenmesi	Öğrencinin hataları işaretlenir ve belirtilir fakat doğru cevap verilmez ve öğrenciye performansını artırması için yapacakları söylenmez.
Detaylandırma (Cevabın niye yanlış olduğunu içirir ve tekrar öğrenme için ek zaman verebilir.)	Özniteliğin soyutlanması	Öğrenilen konunun temel özellikleri başka yan konulardan ayrıştırılarak öğretmen tarafından açıklanır.
	Cevaba dayalı geribildirim	Öğrencinin cevabına ve performansına bakarak öğretmen cevabın niye doğru niye yanlış olduğunu açıklar.
	İpucu verme	Doğru cevabın öğrenci tarafından bulunabilmesi için ipuçları öğretmen tarafından öğrenciye verilir.
	Hata analizi	Yanlış anlaşılan konular teşhis edilir ve hata analizi öğrencilerle yapılır.
	Yönlendirici geribildirim	Doğrulayıcı geribildirim, hataların işaretlenmesini de içeren ve öğrenciye doğru cevabı vermeden gerekli performansı nasıl göstereceğiyle ilgili stratejilerin verildiği geribildirim.

Kangalgil (2013), dönüt türleriyle ilgili yaptığı literatür taramasında elde ettiği bilgileri şu şekilde özetlemekte ve aşağıdaki dönüt türlerinden söz etmektedir:

Dışsal dönüt, motivasyon ve bilgi bileşenlerine dayalıdır ve birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Dışsal dönütün fonksiyonlarından birincisi motivasyon, etkili davranışların pekiştirilmesi ve etkisiz davranışların azaltılması ya da durdurulmasında kılavuzluk yapmaktır. Dışsal dönüt;

- ❖ Bilgi sağlayıcı dönüt: Bireye öğrenmeye çalıştığı hareketin nasıl yapılması gerektiği ve yanlışlarının ne olduğu hakkında bilgi sağlama özelliğine sahiptir.
- ❖ Motivasyonel dönüt: Dönüt yalnızca 'iyi', 'daha iyi yapabilirsin' gibi pozitif veya negatif pekiştireçlerle sağlanır.
- ❖ Özetleyici dönüt: Bir dizi ölçüt bakımından bireyin durumu ve bugüne kadar olan başarı ve başarısızlıkları ile ilgili sonraki değerlendirmelere bilgi sağlar. Dönüt bireylerin durumları hakkında bilgi vermenin yanı

sıra ilerleme hakkında da bilgi verir. Bu yüzden özetleyici dönüt her öğretimin sonunda gerekli olmayabilir ve belli aralıklarla sağlanabilir.

- ❖ Biçimlendirici dönüt: Belirli bir görevin doğru veya yanlış olmasının nedeni hakkında bilgi verir ve gerçekleştirilen görev veya tamamlanmış görev ile ilgili performansı sürdürmek veya geliştirmek için yollar sunar. Düzeltmenin doğası gereği biçimlendirici dönüt bilgi ve beceri kazanımında oldukça etkindir. Motivasyonel dönüt yalnızca 'iyi iş', 'daha iyi yapabilirsin' gibi pozitif veya negatif pekiştireç sağlarken, bilgi sağlayıcı dönüt pekiştireç özelliğinin ötesinde kişiye diğerlerine göre nerede yer aldığı, önceki performansı ve şimdiki durumu hakkında ayrıntılı bilgi verir. Araştırmalar bilgi sağlayıcı dönütün istenilen sonuçlara ulaşmada daha etkili ve öğrenen tarafından daha değerli olarak algılandığını gösterdiğini, öğretmen tarafından verilen bilgi verici dönütün öğrenci katılımını kolaylaştıran, yetkinlik ve yetenek algısını teşvik edici temel faktör olduğunu göstermiştir (s. 386-387).

McMillan (2015), çeşitlendirilmiş biçimlendirici geribildirim öneme ve bulunulan durumun (öğrencinin beceri düzeyi, sınıf düzeyi, ders...) özellikleriyle geribildirim türlerini doğru eşleştirmenin faydasına işaret etmekte ve hangi tür ve tarzda nasıl geribildirim verileceğinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken etmenleri şu şekilde sıralamaktadır (s. 165-169):

- ❖ geribildirim miktarı,
- ❖ geribildirim zamanlaması,
- ❖ geribildirim şekli, tarzı,
- ❖ geribildirim hedef kitlesi,
- ❖ geribildirim etkinlik türü.

Öğrenme sürecinde öğrencilere akranlarını değerlendirme fırsatı verilmesi geribildirim etkin kullanımı açısından eğitsel değer taşır. Bahar ve arkadaşlarına (2012) göre, öz, akran ve grup değerlendirmelerine katılmalarının öğrencilere belli durumlarda daha fazla geribildirim kazanma konusunda yardım eder. Birçok disiplinde öğretmenler artan öğrenci sayısı nedeniyle geribildirimlerin kalitesi ve miktarı ile ilgili olarak sıkıntıya düşmektedir. Bu nedenle özellikle akran değerlendirmesi öğretmenlerin farklı sebeplerden dolayı yeterince yerine getiremediği bu sorumluluklarının hafiflemesine yardım edebilir (s. 134-135).

Dökmen, De Cecco'nun (1968) 'Geribildirim bilgi sağlayıcı ve pekiştiri olmak üzere iki yönünün bulunduğunu kabul edersek, bilgi sağlayıcı yönünün öğrenme üzerinde ve pekiştiri yönünün ise öğrenilenin davranışa (beceriye) dönüşmesi üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz' görüşünü aktarmaktadır. Dökmen'e göre, Pekiştirecin, özellikle, öğrencilerin güdülenmeleri üzerinde etkin

bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar, geribildirim ile pekiştirilme verilmesi durumunun, sadece geribildirim verilmesi durumuna oranla öğrenci başarısını daha fazla artırdığını göstermektedir. (Dökmen, 1982, s. 74-78). Kangalgi'ye (2013) göre, öğretmenler öğrencilerin davranışları hakkında dönüt sağlayarak öğrenme sürecini etkileyebilirler. Dönüt güdüleyici rol oynar ve önceki öğrenilenlere bağlı olarak pekiştirilme görevi yapar. Kaliteli ve zamanında verilen dönüt, etkili öğrenme süreçlerini destekleyen ve öğretmen ve öğrenci ilişkilerini geliştiren temel özelliktir (Akt. Şahin, 2013, s. 248).

Değerlendirme ve Geribildirim

Öğretim sürecinin hedeflerine ulaşım ulaşıldığını kontrol etme, belirlenen eksiklikleri gidermek için dönüt sağlama (geribildirim verme) başarılı bir programın ön koşulu olarak kabul edilir. Bu sürecin ayrılmaz bir parçası olan ölçme ve değerlendirme uygulamaları için ayrılan sürenin de en az öğretim süreci kadar yoğun olması gerektiği kaçınılmazdır (Canbulat & Bıçak ve Uyumaz, 2017, s. 466). Kendi öğrenmelerine aktif katılımlarının sağlanması, değerlendirme sonuçlarına göre öğretim sürecinin düzenlenmesi, kendi ihtiyaçlarını anlaması ve değerlendirmesi bu şekilde özgüven ve isteklerinin artması için değerlendirme çalışmaları içerisinde öğrencilere etkili bir geribildirim verilmesi gereklidir (Assessment Reform Group 1999, akt. Çerçi, 2015, s. 200).

Eğitim süreçlerinin işleyişine ve verimliliğine etki eden en önemli ölçme ve değerlendirme uygulaması geri bildirim vermedir. Süreç ve sonuç değerlendirme çerçevesinde yapılan tüm çalışmalarda öğrencilere verilecek geri bildirimlerin eğitsel değeri büyüktür. Öğretmenin öğrenme sürecinin akışı içerisinde yeri ve zamanı geldikçe verdiği geribildirimler yanında öğrencinin portfolyosuna yönelik olarak velinin periyodik olarak bilgilendirilmesi bir tür geribildirimdir. Bıçak'a (2014) göre, öğretmenin öğrenci ürün dosyalarını gözden geçirdikten sonra öğrenci performansıyla ilgili analiz ve değerlendirme sonuçlarını veli ve öğrenciye dönüt olarak verir (s. 214). Yine öğretmen tarafından okunup değerlendirilen yazılı sınav kâğıtlarının bizzat öğrencinin kendine verilerek veya akranlarına dağıtılarak kâğıttaki eksik ve üstün yönleri görmelerini sağlamak da bir tür geribildirim olarak düşünülebilir.

Öğretmenlere karar verme sürecinde yardımcı olabilecek etkili geribildirim özellikleri (Brookhart 2013, Chappuis 2012, Ruiz-Primo & Li 2013 akt. McMillan, 2015, s. 161):

- ❖ Etkili geribildirim uygun değerlendirme ölçütlerinin kullanılmasıyla belirli hedeflerin ulaşılmasını hedef alır.
- ❖ Öğrencilerin geribildirim kullanılması ve öğretilmesi sürecinde etkin rol oynamasına imkân verir.

- ❖ Etkili geribildirim öğrencinin öz düzenlemesini, öz yeterliğini ve hedefe odaklılığını artırmaya yöneliktir.
- ❖ Etkili geribildirim öğrencinin çalışmasını betimler, öğrencinin kendisini betimlemez.
- ❖ Etkili geribildirim zamanında verilen geribildirimdir.
- ❖ Etkili geribildirim öğrenciye göre verilir.
- ❖ Geribildirim, öğrenci tarafından kullanılabilir ve öğrencide davranışsal değişikliklere yol açar.
- ❖ Etkili geribildirim öğrencinin geribildirime tepkisini göz önünde bulunduran geribildirimdir (Öğrencinin gayretini azaltacak mı yoksa çoğaltacak mı?).
- ❖ Etkili geribildirim dürüst ve doğru olan geribildirimdir.
- ❖ Etkili geribildirim olumludur fakat abartılı değildir.

Geribildirim Süreci ve Sonuç Değerlendirme İçerisindeki Yeri

Genel olarak değerlendirme işlemleri sürece ve sonuca yönelik olmak üzere ikiye ayrılır. *Sürece yönelik değerlendirme* öğrencilere öğretim hedefleri doğrultusunda öğrenmelerinin niteliği hakkında geri bildirim sağlamayı amaçlarken, bu kapsamda öğretmenin yürüttüğü öğretim etkinliklerini ve öğrenci yönlendirmelerini de etkileme gücüne sahiptir. Bu tür değerlendirmede öğrencinin performansına bağlı olarak, öğrenci öğrenmelerini düzeltici ve iyileştirici yaklaşımla kullanılır. Bunun için öğrenci ile doğrudan iletişime girilir. Öğrencinin sahip olduğu beceriler ve yeterliklerden yola çıkarak onun geliştirmesi gereken beceriler ve yeterlikler açık ve anlaşılır bir şekilde bildirilmelidir (Arıkan, 2012, s. 391).

Süreç değerlendirme, öğrenme süreci sırasında öğrenci performansına dayalı yönelik olarak çoklu ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle sürekli gözlem yapıldığı ve zamanında geribildirimlerin verildiği bir değerlendirme yaklaşımıdır. Süreç değerlendirme, dönüt verme ve geribildirim alma amacıyla yapılır (Göçer, 2018, s. 101).

Sürece yönelik değerlendirmede zamanlama oldukça önemlidir. Zamanında ve belli sıklıkla yapılan bu değerlendirme, öğrencinin öğrenme sürecine sürekli bir ayna tutarak akademik ve sosyal becerilerinin doğru bir şekilde biçimlenmesini sağlayabilecektir. Sürece yönelik değerlendirme kapsamında kullanılan düzeltici ve iyileştirici yaklaşımlar kayıtlı bir şekilde öğrenciye rapor edilmekte ise bu tip değerlendirmeler 'formel değerlendirme' olarak da adlandırılır. Ancak, planlı olmayan standartlaştırılmamış 'çok iyi', 'bu açıklaman tam doğru değil, bir daha dene' gibi sözel yorumlar ile düzeltici ve iyileştirici bir yaklaşım sergileniyor ise bu değerlendirmeler 'informel değerlendirme' olarak adlandırılır. Belirtildiği

gibi informel değerlendirme genel olarak kayıt altına alınmayan değerlendirmedir (Arıkan, 2012, s. 391-392).

Öğrenme olgusunu kolaylaştıran ve etkin kılan dönüt ya da geribildirim tekniği performans değerlendirme yaklaşımının doğası ile tam olarak uyum içerisindedir. Çünkü her ikisinin de ortak amacı öğrencilerin kendilerini geliştirmeleri için onlara öğrenme sürecinde bilinçli ve planlı destek sağlamaktır (Çepni, 2007, s. 196). Süreç değerlendirmede öğrencilerin performansına yönelik yeterlik durumlarını (eksik ya da üstün yönlerini) belirledikten sonra durumla ilgili bilgilendirme yapmak, geribildirimde bulunmak, ölçme ve değerlendirmenin tamamlanması için gerekli olan son aşamadır. Şu hâlde geribildirim, hem öğrencinin öğrenmesine hem de öğrenme durumunun değerlendirilmesine hizmet eden bir uygulama biçimidir.

Sonuca yönelik değerlendirme ise sürecin sonundaki öğretim süreci devam ederken gerçekleştirilen çeşitli ölçme araçlarına dayalı olarak durumu değerlendirmek ve bu duruma ilişkin kararı bir sayısal değer ile ifade etmektir. Bu tür değerlendirme sadece öğrenciye değil, öğrencinin ailesine ve okul yönetimine bilgi verildiği gibi, öğrencinin dönem sonu genel not ortalamasına da etki etmektedir (Arıkan, 2012, s. 392).

Sonuca yönelik değerlendirme kapsamı gereği, öğrencilerin durumunu değerlendirme ve bu değerlendirmenin sonucunu bir not olarak kayıt etme işlemini içerdiği için 'formel değerlendirme' olarak tanımlanmaktadır (Reynolds, Livingston ve Wilson 2006, akt. Arıkan, 2012, s. 391-392).

Süreç değerlendirme uygulamaları ile öğrenme ortamında öğrencilerin kavrama, bilinçli öğrenme öğrendiklerini hedefler doğrultusunda beceriye dönüştürebilmeleri; sonuç değerlendirme uygulamaları ile öğrenme durumlarına yönelik yeterliklerini görebilmeleri hem öğrenci gelişimi hem de eğitimin verimliliğini belirleme açısından değerlidir.

Planlanan her öğrenme süreci, hedef kitlenin ait olduğu eğitim seviyesinde ilgili disiplinin gerektirdiği bilgi, beceri, tutum vb. açılardan donanımlı kılınmasına yöneliktir. Hayata geçirilen her öğrenme etkinliğinin amaçlanan şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi amacıyla süreç ve sonuca yönelik ölçme ve değerlendirme uygulamaları yapılması gerekir. Bu çerçevede sürecin tamamlanabilmesi için yapılan değerlendirme yöntem ve araçları ile elde edilen sonuçların hedef kitleye bildirilmesi de önemlidir. Eldeki sonuçlara yönelik verilerin planlı ve sistemli bir şekilde ilgili paydaşlarla paylaşılması, dönüt veya geribildirim verme şeklinde olmaktadır.

Eğitim ve öğrenme süreçlerinin her aşamasında ölçme ve değerlendirmenin belirleyici bir rolü vardır. Ölçme ve değerlendirmenin eğitim süreçlerinde etkinliklerin planlanması, sürecin biçimlendirilmesi ve sürecin dinamizmi içerisinde

hedeflenen veya beklenmeyen durumlar karşısında akışa yön verme, öğrencilerin dikkatlerini çekme ve ilgilerini zinde tutma, gerçekleştirilen etkinliklerin yerindeliğini ve verimliliğini belirleme gibi birçok işlevi vardır. Eğitimde etkinlik içi ve etkinlik sonlarında süreç ve sonuç değerlendirme yöntem ve araçlarını işe koşarken ölçme değerlendirmenin işlevlerini yerine getirebilmesinde öğretmenlerin sözel, yazılı, düzeltici, sözel olmayan beden dili ile şaşırmış, onaylayıcı vb. tavırları ile geribildirimler vererek düzeltme, sezdirme, kavratma, bilinçlendirme, beceri haline getirme vb. yeterlikler kazandırmaya çalışılır. Öğrencilerin dilsel, zihinsel, sosyal ve psikomotor gelişimlerine zemin oluşturan bu beceri ve yeterliklerin öğrencilere kazandırılmasında ölçme ve değerlendirme uygulamalarının ve bu çerçevede geribildirim sürecinin her aşamasında etkin bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Eğitim lideri olarak sorumluluğu ve bunun zorunlu bir sonucunda kullanım sıklığı açısından sadece öğretmenin işe koşacağı bir uygulama biçimi gibi görünse de eğitim sürecinin verimliliğini sağlamada geribildirim sistemli veya ortamın doğal akışı içerisinde ilgili tüm paydaşlar tarafından kullanılmaktadır.

Wiggins (1993) ve Eraut (2006) öğretmenlerin çalışmalarına yönelik olarak şunları ifade etmektedirler: Geribildirim, öğretmenlere performanslarının yansımaları ile ilgili dönüt sağlayan bir etkileşim sürecidir. Geribildirimi tanımlamak için kullanılan terimleri iki grupta toplamak mümkündür: yapıcı/düzeltilici/negatif ve güçlendirici/pozitif. Genel anlamda uygulayıcılar, geribildirimi betimlerken olumlu veya olumsuz ifadelerini kullanırlar. Geribildirim verilirken, içerisinde mevcut performansa ilişkin fikir ve yargılar ile birlikte geliştirilecek uygulamalar için seçenekler bulunmalıdır (Akt. Göker, 2015, s. 818).

Değerlendirmenin Biçimlendirme İşlevi Yönünden Geribildirim

Herhangi bir beceriyi geliştirmenin iki ana malzemesi vardır: alıştırma yapma fırsatı ve ilerleme için geribildirim (Roland & Bee, 1997, s. 42). Kaliteli ve zamanında verilen dönüt, etkili öğrenme süreçlerini destekleyen ve öğretmen ve öğrenci ilişkilerini geliştiren temel özelliktir (Irons 2008. akt. Kangalgil, 2013, s. 386). Değerlendirmenin biçimlendirici kullanımı, öğrenme süreci içerisinde öğretmenlerin öğrencilerine rehberlik etmelerine ve onların öğrenmelerini takip etmelerine yardımcı olur. Yüksek kalitedeki biçimlendirici değerlendirmeler ve öğrencilere verilen dönütler öğrencilerin öğrenmelerini artırır (Black & William 1998 akt. Nitko ve Brookhart, 2016, s. 106).

Öğretmenlerin, öğrencilere verdiği geribildirimlerin, öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırdığı araştırma bulguları ile ortaya konmuştur. Eğer yeni bir beceri öğreniliyor ise onu ne kadar yapabileceğimize ilişkin geribildirime gereksinim duyulur. Geribildirim verilmezse uygulama ile ilgili olumsuz alışkanlıklar kazanabilir ya da çok kısa bir süre içinde öğrenilenler unutulabilir. Geribildirim ve

düzeltilme, somut bir öğretim modelinin vazgeçilmez bir parçasıdır (Acheson ve Gall 2003, akt. Aydın, 2016, s. 109).

Geribildirim, insanları karşılaştıkları bir durum karşısında kendilerinden beklenen performansı göstermeye öncülük etme sürecinin temel noktalarından biridir. Neyi nasıl yaptığımız üzerine aldığımız geribildirim, öğrenme ve gelişme için temeldir. Geribildirim, daha iyi bir sonuç elde etmek için, gerekiyorsa daha fazla çalışma ve yaklaşımımızı değiştirme fırsatı verir (Roland & Bee, 1997, s. 7).

Ramsden'in (2003) 'Öğrenmenin kalitesi değerlendirme kalitesine bağlıdır.' sözünü nakleden Göker (2015) de biçimlendirici bir değerlendirme ve geribildirim kullanımına yönelik şunları ifade etmektedir: Öğrenmeyi geliştirmek ve öğretmenlerin mesleki uygulamalarını özendirmek için tasarlanmış bir öğretim sisteminin temel özelliği, performansa dayalı olması olmakla birlikte öğretmenlerin kendi fikirlerinin uygulanmasına yönelik değerlendirmelere fırsatlar sağlamasıdır. Bu süreç ise biçimlendirici ve geliştirici bir değerlendirme ve geribildirim kullanımını gerektirmektedir. Yüksek kaliteli, biçimlendirici değerlendirme, öğrenmenin geliştirilmesine ve sonuçta daha yüksek öğrenci başarısı ile bağlantılıdır (s. 818).

Öğretim öğrenciye, bulunulan ortama ve öğretilen konuya bağlı olarak karmaşıklaşan bir eylem olduğu için etkili geribildirim de aynı şekilde karmaşık bir konudur. Öğrenme hedeflerine ve öğrenci özelliklerine bağlı olarak ne tür, ne kadar ve ne zaman geribildirim sağlanacağıyla ilgili bir sürü seçimin öğretmen tarafından yapılması gerekmektedir. Brookhart'a (2008) göre, geribildirim her zaman ayarlanması gereken öğretimsel bir araçtır ve her zaman başka bir şeye bağlı olarak değişir. Geribildirim öğretmenin uygun karar verme yetisine ve öğrencilerle iletişimine bağlıdır. Bir başka deyişle, etkili geribildirim çeşitlendirilmiş olmalıdır, bir öğrencide işe yarayan geribildirim başka öğrencide hiç işe yaramayabilir (McMillan, 2015, s. 161). Farklı amaçlar için farklı ölçme araçları kullanılmakta, ölçme sonuçları da öğrencilerin gelişimleri hakkında bilgi sahibi olabilmek, öğrencilerin eksik kazanımlarını tespit etmek, öğrencilerin başarılarını değerlendirmek, öğrencileri belli bir amaç çerçevesinde ilgili gruplara seçmek ve anlamlı geribildirim elde etmek amacı ile sıklıkla kullanılmaktadır (Arıkan, 2012, s. 391).

Erdemli vd. (2007) yaptıkları literatür taramalarında, geribildirim ve iş performansı arasındaki ilişkinin pek çok araştırmaya konu olduğunu ve araştırma sonuçlarının, geribildirim sürecinin karmaşıklığı ya da süreci etkileyen faktörler nedeniyle birbiriyle tutarlılık göstermediğini; geribildirim sürecinin iş performansı üzerinde olumlu etkisi olduğunu gösteren araştırma sayısı azımsanmayacak kadar fazla olmasına rağmen, bazı araştırmalar geribildirim her koşulda ve her zaman performans üzerinde istenen olumlu etkiyi yaratmadığını gösterdiğini aktarmaktadır (s. 72). Glickman vd. (2010) de sınıfa kullanılabilirliği açısından geribildirim için içerik ve işleviyle ilgili olarak; ipucu verme, irdeleme, teşvik etme,

olumlu pekiştirme ve cesaretini kırma kavramlarıyla geribildirimim etki alanına işaret etmektedir (Akt. Sullivan ve Glanz, 2015, s. 265).

Ned Flanders, öğrencilerin düşüncelerinin dikkate alındığını gösteren etkili bir geribildirim sistemi geliştirmiştir. Öğrencilerin düşüncelerinin üzerinde kurulan geribildirim biçimleri aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Acheson ve Gall 2003, akt. Aydın, 2016, s. 109-110):

- ❖ Değişirme: Öğretmenin, öğrencinin düşüncesini yeniden ifade etmesi ya da kavramlaştırmasıdır.
- ❖ Uygulama: Öğrencinin düşüncesini kullanarak bir çıkarım yapmak ya da sorunun bir sonraki aşamasının analizinin gerçekleştirilmesidir.
- ❖ Karşılaştırma: Öğrencinin düşüncesinin diğer öğrenciler ya da öğretmen tarafından daha önce ileri sürülen düşüncelerle karşılaştırılmasıdır.
- ❖ Özetleme: Bir öğrenci ya da öğrenci grubunun ne söylediğinin özetlenmesidir.

Sonuç

Hem literatür hem de günlük deneyimler gösteriyor ki doğru verilen geribildirim etkili öğretim ve öğrenme için çok önemlidir. En temel anlamıyla geribildirim öğrenci tarafından verilen bir cevabın veya sergilenen bir davranışın doğru ya da yanlış olduğunun ifade edilmesi olarak tanımlanabilir. Verilen geribildirimlerle öğrenciler değerlendirmeye yönelik ifadelerle birlikte belirlenen öğrenme hedeflerine göre kendi performanslarının ne durumda olduğunu, hedeflerle kendi performansları arasındaki açığı kapatmak için ne yapması gerektiği ve hangi durumlarda hatalar yaptığı konularında bilgi sahibi olmalıdır. Geribildirim öğrenciye öğrenmesini daha anlamlı bir şekilde yönetebilmesi için verilen bilgi olarak sunulduğu zaman, öğrencilerin öğrenmesinin ve içe dönük motivasyonunun arttığı görülmüştür (Mayer 2002, akt. McMillan, 2015, s. 160).

Aydın (2011), öğretmenlerin öğretim sürecini ve uyguladıkları öğretim programlarını değerlendirmede, derste kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerini planlamada geribildirime ihtiyaç duyabilecekleri; aynı şekilde öğrenciyi derse karşı güdüleyebilecekleri ve böylelikle öğrenciyi doğru yönlendirebilecekleri düşünülmektedir (s. 126).’ diyerek geribildirim kullanmanın öğrenme süreçlerindeki işlevlerine dikkat çekmiştir.

Eğitimin verimli bir şekilde tamamlanmasında, öğrenme sürecinin biçimlendirilmesi ve eğitim kazanımlarına ulaşılmasında öğretmen rehberliği ve bu çerçevede değerlendirme bir uygulama biçimi veya boyutu olarak geribildirimim işlevsel bir şekilde kullanılması önemlidir.

Öneriler

Eğitim süreçlerinde ve öğrenme etkinliklerinin her aşamasında dinamik bir şekilde uygulanan ölçme-değerlendirme çalışmaları ve bu çalışmalar sırasında yapılacak etkili öğretmen rehberliği açısından geribildirim etkin bir şekilde kullanılması gerekir.

Öğrenme ortamını biçimlendirme, öğrenmeyi sağlama, öğrenciyi motive etme vb. amaçlarla kullanılan geribildirim verme, eğitimde hedeflenen kazanımlara ulaşılmasında birçok işlevi bulunmaktadır. Öğrencilerin gizil güçlerini keşfetmelerinde, eğilimlerini ortaya koymalarında ve yeteneklerini geliştirmelerinde geribildirim etkin bir şekilde kullanılmalıdır.

Öğretmenlerin; eksikliklerini tanımaları için öğrencilere gerekli rehberliği yapmaları, öğrencilerin başarılı oldukları alanlarda yeteneklerini sergilemeleri; yardımlaşma, paylaşma, olay ve olgulara eleştirel gözle bakabilme gibi bilişsel ve duyuşsal becerileri geliştirebilmeleri için öğrencilerin anlayabilecekleri türden geribildirimler verilmelidir.

Süreç ve sonuç değerlendirme çerçevesinde yapılan tüm çalışmalarda öğrencilere verilecek geri bildirimler öğrenme sürecinde belirlenen hedeflere ulaşılmasında önemli işleve sahiptir. Hem etkili öğrenmenin gerçekleşmesi hem de gerçekleştirilen etkinliklerin amacına ve anlamına uygun yürütülüp yürütülmediğinin belirlenebilmesi için özellikle süreç değerlendirme kapsamında geribildirim kullanılmalıdır.

Kaynakça

- Arıkan, S. (2012). Sınıf içi ölçme sorularına dayalı not verme (ss. 389-422), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (Editör: N. Çıkrıkçı-Demirtaşlı). Ankara: Elhan Yayınları.
- Aydın, İ. (2016) Öğretimde denetim: durum saptama, değerlendirme ve geliştirme (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, S. (2011). İlköğretim 5. sınıf matematik dersinde dereceli puanlama anahtarı kullanılarak verilen geribildirimün öğrenci başarısına etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bahar, M.; Nartgün, Z.; Durmuş, S. ve Bıçak, B. (2012). Ölçme ve değerlendirme teknikleri (5. Basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bıçak, B. (2014). Performans değerlendirme (ss. 197-238), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (3. Basım, Editörler: M. Gömleksiz & S. Erkan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Canbulat, M.; Bıçak, B. ve Uyumaz, G. (2017). *Assessment and evaluation approaches used by teachers of Turkish. international journal of languages' education and teaching*, 5(1), 462-477.
- Çepni, S. (2007). Performansların değerlendirilmesi (ss. 193-239), *Ölçme ve değerlendirme* (Editör: E. Karip). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çerçi, A. (2015). Türkçe öğretmenlerinin öğrencilerin konuşma becerisini ölçme ve değerlendirmeye ilişkin görüşleri. *Uluslararası sosyal ve eğitim bilimleri dergisi*, 2(4), 186-204.
- Dökmen, Ü. (1982). Farklı tür geribildirimlerin (feedback) öğrenmeye etkisi. *Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi dergisi*, 15(2), 71-79.
- Erdemli, Ç.; Sümer, H. C. ve Bilgiç, R. (2007). Performans yönetiminde yazılı geribildirim ve yazılı artı sözlü geribildirim yöntemlerinin karşılaştırması. *Türk psikoloji dergisi*, 22(60), 71-85.
- Göçer A. (2018) *Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Göker, S. D. (2015). Denetim sürecinde öğretmen öğrenmesi için geliştirici bir geribildirim modeli. *Akademik sosyal araştırmalar dergisi*, 10, 817-826.
- Gömleksiz, M. (2014). Sözlükçe (ss. 307-320), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (3. Basım, Editörler: M. Gömleksiz & S. Erkan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kangalgil, M. (2013). Beden eğitimi ve spor derslerinde dönüt kullanımının öğretmen boyutuyla değerlendirilmesi. *Eğitim ve bilim*, 38(173), 384-400.
- Karaca, E. (2011). Öğretimde geribildirimün önemi, gerekliliği ve niteliğine ilişkin öğrenci algıları. *E-Journal of new world sciences academy*, 6(2), 1951-1960.
- McMillan, J. H. (2015). Biçimlendirici durum belirleme 2: geribildirim ve öğretimsel düzeltmeler (ss. 159-180, çeviren: A. M. Sümbül ve A. T. Kan). *Sınıf içi değerlendirme* (6. Basımdan çeviri. Çev. Ed. A. Arı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Nitko, A. J. ve Brookhart, S. M. (2016). Değerlendirme ve öğretimin entegrasyonu için planlama (ss. 105-129, çeviren: S. Özel), *Öğrencilerin eğitsel değerlendirilmesi* (6. Basımdan çev. ed. B. Bıçak, M. Bahar, S. Özel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Roland & Bee, F. (1997). *Yapıcı geribildirim* (Çevirenler: Aksu Bora & Onur Cankoçak). Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Sally J. Z. (2016). Gözlem sonrası görüşme (ss. 179-197, çeviren: Uğur Akın) *Öğretim denetimi: uygulama araçları ve kavramlar* (3. Baskıdan çeviri, Çeviri Editörleri: Ali Balcı ve Çiğdem Apaydın). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sullivan, S. ve Glanz, J. (2015). *Okullarda eğitim ve öğretimi geliştiren denetim: strateji & teknikler* (4. Baskıdan çeviri, Çev. Ed.: Ali Ünal). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, M. (2015). Öğrenme ve öğretme sürecinde uygulanan dönüt etkinliği ile ilgili öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi. *Abant izzet baysal üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 247-264.

